

УДК 37.03:351.74

*Андрій Пожидаєв,
старший викладач
кафедри озброєння та стрільби
Академії внутрішніх військ МВС України*

ДІАГНОСТИКА СФОРМОВАНОСТІ ОРГАНІЗАТОРСЬКИХ ЗДІБНОСТЕЙ У КУРСАНТІВ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ СИСТЕМИ МВС УКРАЇНИ

Наведено результати діагностики сформованості організаторських здібностей у курсантів вищого навчального закладу системи МВС України, отримані на початку педагогічного експерименту. Уточнено критерії та показники, на основі яких описано рівні сформованості організаторських здібностей майбутніх офіцерів.

Ключові слова: діагностика, курсанти, здібності.

Приведены результаты диагностики сформированности организаторских способностей у курсантов высшего учебного заведения системы МВД Украины, полученные в начале педагогического эксперимента. Уточнены критерии и показатели, на основе которых описаны уровни сформированности организаторских способностей будущих офицеров.

Ключевые слова: диагностика, курсанты, способности.

The monitoring results of formed cadets' managerial skills in out-of-the lectures work in the educational establishments of Ministry of internal affairs of Ukraine (MIA) obtained at the beginning of the experiment are given. The criteria and characteristics which were used as a base to describe the formed cadets' managerial skills have been specified.

Key words: monitoring, cadets, skills.

Важливим психолого-педагогічним аспектом ефективного застосування інтерактивних технологій у процесі навчання та виховання майбутніх офіцерів є розвиток їх організаторських здібностей. Оволодіваючи організаторськими вміннями, курсанти краще і швидше вступають у взаємодію, співпрацюють як рівноправні суб'єкти, спільно обговорюють проблеми самовдосконалення та самореалізації у процесі фахової підготовки. Правоохоронна діяльність офіцера зобов'язує його виявляти і формувати власні організаторські здібності та виховувати організаторів серед підлеглих, а також взаємодіяти з різними верствами населення. Від правильно побудованого діалогу залежить якість роботи правоохоронців.

Про діагностування сформованості організаторських здібностей майбутніх офіцерів-прикордонників йшлося в роботі Л.М. Мотозюк [1, с. 8–11]. Зіставлення ступеня сформованості специфічних властивостей особистості курсантів (психологічна впливовість, комунікативна компетентність, психологічна проникливість, схильність до організаторської діяльності) із необхідним стандартом рівня сформованості цих властивостей успішного керівника прикордонного підрозділу демонструє, як стверджує автор, що лише 27,3 % курсантів за виразністю цих якостей відповідає стандарту. У дослідженні ми розширили уяву про організаторські здібності курсантів, класифікуючи їх, а також уточнили змістові характеристики критеріїв, показників, рівнів їх сформованості.

Результати ранжирування власних організаторських здібностей офіцерами і курсантами свідчать про те, що офіцери на 1-е місце поставили власне організаторські здібності або самоорганізації, на 2-е місце – комунікативно-лідерські здібності, на 3-є місце – морально-правові здібності, на 4-е місце – емоційно-вольові здібності, на 5-е місце – інтелектуально-креативні здібності; а курсанти розподілили організаторські здібності так: на 1-е місце поставили власне організаторські здібності або самоорганізації, на 2-ге місце – морально-правові здібності, на 3-є місце – інтелектуально-креативні здібності, на 4-те місце – комунікативно-лідерські здібності, на 5-те місце – емоційно-вольові здібності. Зацікавленість розвитком власних організаторських здібностей пояснимо тим, що офіцер сьогодні майже сформований організатор і цим щоденно займається (хоча і потребує постійного нагляду та допомоги з боку старших командирів стосовно допомоги з питань організаторської діяльності), а курсант немає багато часу на підготовку до занять, лише 3 пари по 50 хвилин, а саме, щоб усе зробити так як слід необхідно самоорганізуватися.

У курсантів переважає дуже високий та високий рівні сформованості організаторських здібностей. Це свідчить про високий внутрішній потенціал майбутніх офіцерів. Слід відзначити, що результати такого тестування будуть більш достовірними, якщо схильність до організаторської діяльності поділимо на резервний (захований) потенціал та виявлені організаторські здібності, котрі перевіряються на прикладі конкретних дій. Побачити виявлення курсантами власних організаторських здібностей доводилося при безпосередній участі їх у виховних заходах. Іноді дуже високий та високий рівні сформованості організаторських здібностей, отримані за допомогою такої методики, обумовлюється завищеною самооцінкою курсантів.

Суттєво важливим мірилом сформованості організаторських здібностей курсантів є мотиви досягнення успіху, оскільки успіх стимулює людину до ретельного виконання будь-якої діяльності, зокрема й до

організаторської діяльності. Мотивація на успіх відноситься до позитивної мотивації. При такій мотивації людина, як вважає А. Реан, починаючи справу, має на меті досягнення чого-небудь конструктивного, позитивного [2, с. 13]. В основі активності людини лежить надія на успіх і потреба досягнення успіху. Такі люди зазвичай впевнені в собі, в своїх силах, відповідальні, ініціативні та активні. Їх характеризують цілеспрямованість, наполегливість у досягненні мети.

У курсантів переважає помітно високий та середній рівні сформованості мотивації до успіху. Це свідчить про те, що курсанти прагнуть до успіху, відчують потребу в ньому. Вони потенційно спроможні виходити з будь-яких несприятливих обставин і досягати успіху у військовій справі. Майбутні офіцери надали перевагу таким питанням методики, як: коли я працюю, це виглядає так, начебто я все ставлю на карту; коли в мене два дні підряд немає справ, я гублю свій спокій; по відношенню до себе я строгіший, чим до інших людей; мені приходиться виконувати відповідальну роботу частіше, чим іншим; перешкоди роблять мої рішення більш твердими. Про рівень самоорганізації курсантів можна судити за такими відповідями, як: у роботі слід покладатися, перш за все, на самого себе; в процесі роботи я потребую невеликих пауз відпочинку; коли мені приходиться приймати рішення, я стараюсь робити це якомога краще. З метою виявлення зв'язку успіху з організаторськими здібностями з курсантами проводилася додаткова бесіда на тему: «Успіх у житті військового». За результатами співбесіди зроблено висновок: курсанти розуміють, що успіх військової справи в значній мірі залежить від правильно організованої діяльності, самоорганізації.

Результати тесту «Мотивація до успіху» дослідники радять аналізувати разом з результатами двох наступних тестів: тесту «Мотивація до запобігання невдачі», «Готовність до ризику». Дослідження показали, що люди, котрі помірно орієнтовані на успіх, передбачають середній рівень ризику. Ті, хто боїться невдач, мало або навпаки дуже ризикують. Чим вище мотивація людини до успіху – досягнення мети, – тим нижче готовність до ризику. При цьому мотивація до успіху впливає на надію на успіх: при сильній мотивації до успіху надія на успіх звичайно скромніша, чим при слабкій мотивації до успіху. До того ж людям, котрі мотивовані на успіх і мають надії на нього, є характерним запобігання високого ризику. Ті, хто сильно мотивовані на успіх і мають високу готовність до ризику, рідше потрапляють у нещасливі випадки, чим ті, котрі мають високу готовність до ризику, але й високу мотивацію до запобігання невдач (захисту). І навпаки, коли у людини є висока мотивація до запобігання невдач (захист), то це перешкоджає мотиву до успіху – досягненню мети.

Мотивація на невдачу (боязнь та її запобігання) відноситься до негативної мотивації. На думку А. Реана [2, с. 183] при такому типі

мотивації активність людини пов'язана з потребою уникати зриву, осудження, покарання, невдачі. В основі цієї мотивації лежить ідея запобігання та негативних очікувань. Починаючи справу, людина завідома боїться можливої невдачі, думає про шляхи запобігання цієї невдачі, а не про способи досягнення успіху. Люди, мотивовані на невдачу, відзначаються підвищеною тривожністю, низькою впевненістю у своїх силах, намагаються запобігати відповідальних завдань, можуть впасти в паніку. У такому випадку ситуативна тривожність може стати занадто високою. До речі, все це може з'єднуватися з відповідальним ставленням до справи.

У курсантів переважає середній рівень мотивації до запобігання невдач, а це свідчить про недостатньо розвинений потенціал ініціативи, котрий проковує успіх. У певних ситуаціях не виключається така поведінка курсантів середнього рівня сформованості мотивації до запобігання невдачі: переоцінюються власні успіхи у випадку чергування успіхів та невдач; відшукуються причини для відмови при виконанні відповідальних завдань; спостерігається відхилення від поставленої мети; будуються плани на найменш віддалений час; при нагоді вибору завдань відбираються або легкі, або нереально важкі.

Дана методика виявилася корисною ще й у тому, що вона дала змогу досліджуванам виявити в собі такі якості, як: вірність, пильність, обачливість, обережність, передбачливість, рішучість, розсудливість, терплячість, турботливість, уважність. Виявлені якості допомагають людині запобігати невдачам. Таким чином виявлено зв'язок організаторських здібностей курсантів та їх мотивації до запобігання невдач.

Враховуючи специфіку підготовки військових, вік курсантів, гендерні особливості (військовою справою займаються переважно чоловіки), нами виявлялася схильність курсантів до ризику.

Отримані показники з перевагою нормальної схильності до ризику свідчать про те, що курсанти поняття «ризик» пов'язують з відповідальністю за життя іншої людини, самозбереженням, усвідомленням наслідків ризикованої поведінки, витримкою та вмінням подумати і об'єктивно поставитися до непередбаченої ситуації. Результати тестування дали змогу виявити зв'язок виявлення ризику та розвитку інтелектуально-креативних здібностей, котрі є складниками організаторських здібностей курсантів. Отже, нормальну схильність до ризику можна вважати одним із показників розвиненості організаторських здібностей курсантів. Проведена методика розширила розуміння курсантами сутності організаторських здібностей через прийняття рішення ризикувати в різних непередбачених ситуаціях. Ризикувати означає довіряти іншій людині, турбуватися про неї, виявляти організаторські та лідерські здібності, кмітливість, героїзм, силу волі, долати власні страхи,

адаптуватися до нової ситуації, відчувати потреби власного «Я», вступати в суперництво, бажання діяти разом, усвідомлено підкорятися наказам інших, пам'ятати про самозбереження.

Колективістична спрямованість курсантів, якій вони надають перевагу, зумовлена тим, що вони: вважають кращими партнерами в групі тих, хто намагається вирішувати спільно всі питання, що виникають; визнають кращими керівниками тих, хто створює в колективі атмосферу, при якій ніхто не боїться висловлювати власну думку; радіють, коли їх друзі допомагають іншим; здатні на максимальне тоді, коли є можливість виявити ініціативу, що корисна для всіх; негативно ставляться до таких керівників, котрі створюють «нездоровий» дух суперництва в колективі; отримують задоволення від користі для інших людей; намагаються вирішувати проблеми, що з'являються в групі; бояться бути непотрібними в групі; найбільше цінують загальний успіх, в якому є власні заслуги; бажають працювати в колективі, в якому застосовуються прийоми і методи сумісної праці. На наш погляд, наявність такої спрямованості свідчить про те, що курсанти виховуються в колективах (колектив курсантів має певні особливості, оскільки він утворюється у ВНЗ закритого типу), в процесі підготовки відбувається орієнтація на специфіку правоохоронної діяльності, яка вимагає прийняття сумісних рішень.

Вимірювання ступеня сформованості *самооцінки* курсантів пояснимо таким чином. По-перше, самооцінка є показником сформованості організаторських здібностей майбутніх правоохоронців, за наявністю якого можна судити про ефективність оцінювально-коригувального етапу технології розробленої нами технології. По-друге, проведені методики на виявлення ступеня сформованості організаторських здібностей курсантів базувалися на самооцінці і достовірність їх результатів залежить від розвитку самооцінки. По-третє, майбутні офіцери правоохоронної системи мають знати та вміти діагностувати самооцінку правопорушників, оскільки вона в них часто неадекватна.

Курсантам пропонувалося вивчити власну загальну самооцінку за допомогою процедури тестування (запитальник Г. Казанцевої) [2, с. 42–43]. Як свідчать результати проведеного тестування, у них превалює завищена самооцінка. Пояснимо це особливостями віку, результатом побічного ефекту професійної спрямованості (в боротьбі за спеціальність, ВНЗ командно-викладацький склад у певній мірі може перебільшувати регламентацію професії, образу «Я»-командир), перевищення мотиву влади над іншими мотивами (бажання бути кращим за рахунок підкорення інших людей).

На основі проведеного діагностування було виявлено рівні сформованості організаторських здібностей курсантів. На *дуже високому рівні* майбутній офіцер виступає ініціатором організації позанавчальних заходів; легко встановлює контакти з викладачами, наставниками,

курсантами; відповідально ставиться до виконання доручення і має авторитет серед офіцерів і курсантів; постійно виявляє дисциплінованість і вимагає цього від інших; досягає значних успіхів у громадській діяльності; своєчасно долає перешкоди, що заважають самоорганізації; прагне і досягає успіху, зовсім не боїться невдач; до ризику ставиться виважено та обдумано; весь час підтримує доброзичливі стосунки з товаришами по службі; має адекватну самооцінку.

На *високому рівні* майбутній офіцер у більшості випадків виступає ініціатором організації позанавчальних заходів; майже завжди встановлює контакти з викладачами, кураторами, курсантами; частіше всього відповідально ставиться до виконання доручення і має авторитет серед командирів і курсантів; виявляє дисциплінованість і вимагає цього від інших; майже завжди досягає значних успіхів у громадській діяльності; долає перешкоди, що заважають самоорганізації; прагне і досягає успіху, не боїться невдач; у більшості випадків до ризику ставиться виважено та обдумано; підтримує доброзичливі стосунки з товаришами по службі; має адекватну самооцінку.

На *середньому рівні* майбутній командир підтримує та допомагає ініціаторам організації позанавчальних заходів; встановлює контакти здебільшого з курсантами факультету, курсу, групи; не зовсім відповідально ставиться до виконання доручення, але користується повагою серед товаришів по групі; намагається бути дисциплінованим, але від інших цього не вимагає; намагається брати участь у громадській діяльності і має деякі успіхи; не завжди долає перешкоди, що заважають самоорганізації, але знаходить пояснення «відступу»; прагне до успіху, але не завжди його досягає, іноді дуже боїться невдач; виявлення ризику пов'язує з вимогами іншої людини; не завжди підтримує доброзичливі стосунки з товаришами по службі; має схильність до неадекватної самооцінки.

На *нижче середньому рівні* курсант підтримує ініціаторів організації позанавчальних заходів, але не завжди знаходить час для допомоги їм; встановлює контакти здебільшого з курсантами групи; переважає невідповідальне ставлення до виконання доручення, має незначну кількість прихильників у групі; частіше буває недисциплінованим, та й від інших цього не вимагає; цікавиться громадською діяльністю, але конкретними справами не займається; не завжди долає перешкоди, що заважають самоорганізації і не знаходить пояснення «відступу»; прагне до успіху, але рідко його досягає, дуже боїться невдач; боїться ризикувати, іноді підтримує доброзичливі стосунки з товаришами по службі; має схильність до неадекватної самооцінки.

На *нижньому рівні* майбутній офіцер лише спостерігає за роботою ініціаторів організації позанавчальних заходів і не знаходить час для допомоги їм; утруднюється з установленням контактів з викладачами,

кураторами, курсантами; невідповідально ставиться до виконання доручення, інші курсанти у групі його не підтримують; рідко буває дисциплінованим, та й від інших цього не вимагає; не цікавиться громадською діяльністю, а конкретними справами займається лише під примусом; зупиняється перед перешкодами, що заважають самоорганізації, відчуває велике утруднення у їх подоланні; байдуже ставиться до успіху, дуже боїться невдач; вважає ризик спонтанним явищем і не знає, як до нього ставитися; не підтримує доброзичливі стосунки з товаришами по службі; має неадекватну самооцінку.

На основі проведеного діагностування уточнено критерії, показники, виявлено рівні сформованості організаторських здібностей курсантів. Виявлено зв'язок організаторських здібностей курсантів з можливостями інтерактиву в процесі навчання та виховання.

Перспективами подальшого дослідження є розробка тренінгової системи підготовки майбутніх офіцерів та її упровадження в позанавчальній діяльності ВВНЗ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мотозюк Л.М. Формування організаторських здібностей у майбутніх керівників прикордонних підрозділів (психологічний аспект): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.09 «Психологія діяльності в особливих умовах» / Л.М. Мотозюк. – Хмельницький, 2006. – 20 с.
2. Реан А.А. Психология и психодиагностика личности. Теория, методы, исследования, практикум / А.А. Реан. – СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2008. – 255 с.